

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 18 ΜΑΪΟΥ 2016 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ (ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ)
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ (ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ)
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4)

Διδαγμένο κείμενο

Αριστοτέλους *Ἠθικά Νικομάχεια* (Β 1, 5-8)

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθετοῦντες τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ

οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Ἀνάλογον. . . ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις».

Μονάδες 10

B1. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των υπογραμμισμένων λέξεων ή φράσεων στις παρακάτω προτάσεις:

«καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φάυλης»

«καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται».

Μονάδες 15

B2. «Οὕτω δὴ . . . οὕτωςί»: Στηριζόμενοι σε αναφορές του αποσπάσματος αυτού να παρουσιάσετε α) τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο Αριστοτέλης (μονάδες 3) και β) τον τρόπο τεκμηρίωσης της άποψής του (μονάδες 12).

Μονάδες 15

B3. Ποια επίδραση άσκησε ο Εὐδοξος από την Κνίδα στον νεαρό Αριστοτέλη;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο παραπάνω διδαγμένο κείμενο μια ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

γηγενής, ἐσθλός, μισαλλοδοξία, δέος, στρεβλός.

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Πλάτωνος *Εὐθύδημος* 289d8-290a4

Στο κείμενο που ακολουθεί εξετάζεται η σχέση της τέχνης των ρητόρων και των μάγων

Ἰκανόν μοι δοκεῖς, ἔφην ἐγώ, τεκμήριον λέγειν, ὅτι οὐχ αὕτη ἐστὶν ἡ τῶν λογοποιῶν τέχνη, ἣν ἂν κτησάμενός τις εὐδαίμων εἶη. καίτοι ἐγὼ ὦμην ἐνταῦθά που φανήσεσθαι τὴν ἐπιστήμην ἣν δὴ πάλαί ζητοῦμεν. καὶ γάρ μοι οἷ τε ἄνδρες

αὐτοὶ οἱ λογοποιοί, ὅταν συγγένωμαι αὐτοῖς, ὑπέρσοφοι, ὧ Κλεινία, δοκοῦσιν εἶναι, καὶ αὐτὴ ἡ τέχνη αὐτῶν θεσπεσία τις καὶ ὑψηλὴ. καὶ μέντοι οὐδὲν θαυμαστόν· ἔστι γὰρ τῆς τῶν ἐπωδῶν τέχνης μῶριον μικρῶ τε ἐκείνης ὑποδεεστέρα. ἡ μὲν γὰρ τῶν ἐπωδῶν ἔχεών τε καὶ φαλαγγίων καὶ σκορπίων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων τε καὶ νόσων κήλησις ἐστίν, ἡ δὲ δικαστῶν τε καὶ ἐκκλησιαστῶν καὶ τῶν ἄλλων ὄχλων κήλησις τε καὶ παραμυθία τυγχάνει οὕσα[...].

ὁ ἐπωδῶς=ο μάγος

ἡ κήλησις=γήτεμα, γοητεία, σαγήνη

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

ἔφην	: το δεύτερο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού προστακτικής ενεστώτα
κτησάμενος	: το δεύτερο πρόσωπο ενικού αριθμού οριστικής παρατατικού στη φωνή που βρίσκεται
τις	: τη γενική πληθυντικού αριθμού θηλυκού γένους
εὐδαίμων	: την κλητική ενικού αριθμού θηλυκού γένους
ᾧμην	: το τρίτο πρόσωπο ενικού αριθμού οριστικής αορίστου παθητικής φωνής
φανήσεσθαι	: το τρίτο πρόσωπο ενικού αριθμού προστακτικής παρακειμένου στην ίδια φωνή
πάλαι	: τον συγκριτικό βαθμό
κήλησις	: την κλητική ενικού αριθμού
τυγχάνει	: το τρίτο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού ευκτικής β' αορίστου στην ίδια φωνή
οὕσα	: τον ίδιο τύπο στη δοτική πληθυντικού αριθμού του μέλλοντα.

Μονάδες 10

Γ3.α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων: **μοι** (το πρώτο του κειμένου), **εὐδαίμων**, **ἦν** (το δεύτερο του κειμένου), **ἐκείνης**, **οὔσα**.

μονάδες 5

Γ3.β. «κτησάμενος»: Να αναγνωριστεί το είδος της μετοχής (μονάδα 1), να αναλυθεί σε δευτερεύουσα πρόταση (μονάδες 2) και να αιτιολογηθεί η εκφορά της πρότασης που σχηματίζεται (μονάδες 2).

μονάδες 5

Μονάδες 10

ΟΔΗΓΙΕΣ (για τους εξεταζομένους)

1. Στο εξώφυλλο να γράψετε το εξεταζόμενο μάθημα. Στο εσώφυλλο πάνω-πάνω να συμπληρώσετε τα ατομικά σας στοιχεία. Στην αρχή των απαντήσεών σας να γράψετε πάνω-πάνω την ημερομηνία και το εξεταζόμενο μάθημα. Να μην αντιγράψετε τα θέματα στο τετράδιο και να μη γράψετε πουθενά στις απαντήσεις σας το όνομά σας.
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων, αμέσως μόλις σας παραδοθούν. Τυχόν σημειώσεις σας πάνω στα θέματα δεν θα βαθμολογηθούν σε καμία περίπτωση. Κατά την αποχώρησή σας, να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα.
3. Να απαντήσετε στο τετράδιό σας σε όλα τα θέματα μόνο με μπλε ή μόνο με μαύρο στυλό με μελάνι που δεν σβήνει.
4. Κάθε απάντηση τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
5. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
6. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: 10.00 π.μ.

ΣΑΣ ΕΥΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

A1. Με ανάλογο τρόπο (γίνονται) και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι (τεχνίτες): δηλαδή, με το να χτίζουν τα σπίτια με καλό τρόπο θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, ενώ (με το να χτίζουν τα σπίτια) με κακό (θα γίνουν) κακοί. Γιατί, αν τα πράγματα δε συνέβαιναν κατ' αυτόν τον τρόπο, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο άνθρωπος που θα δίδασκε, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους.

Έτσι λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές: γιατί κάνοντας όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάραρος, άλλοι (γινόμαστε) ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Κατά παρόμοιο τρόπο λοιπόν συμβαίνει και με τις επιθυμίες και με τις οργές: άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και ευέξαπτοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται σε αυτά με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο, άλλοι όμως με εκείνον τον συγκεκριμένο τρόπο. Και με έναν λόγο λοιπόν από τις όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μίαν ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας: γιατί τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας ακολουθούν σύμφωνα με τις διαφορές αυτών (= των ενεργειών).

B1. «καί διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας ἀγαθή φαύλης»:

Ο Αριστοτέλης διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά και όχι σε καλά και κακά. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η λέξη φαύλης (που κανονικά φαῦλος σημαίνει: κακός, ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του φιλοσόφου. Η αναφορά αυτή στη διάκριση των πολιτευμάτων φαίνεται, με την πρώτη ματιά, να μη σχετίζεται με το θέμα του κειμένου και να αποτελεί μια παρέκβαση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει, καθώς στόχος του φιλοσόφου είναι να συνδέσει

την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο, την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά τον βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στον στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα. Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στον δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή.

Εντύπωση μας προκαλεί η σειρά των λέξεων στη φράση αυτή. Η κανονική σειρά θα ήταν: *διαφέρει τούτω πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης*. Η ανωμαλία αυτή ίσως να οφείλεται και πάλι στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη αποτελούν προσωπικές σημειώσεις, που λειτουργούσαν βοηθητικά στο έργο της διδασκαλίας. Είναι, λοιπόν, εύλογο να εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου. Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Αυτή τη διάκριση θα τη συναντήσουμε παρακάτω, στις ενότητες από τα Πολιτικά. Εδώ όμως δεν αναφέρεται σε αυτό. Εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών. Απλώς μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στον στόχο του αυτόν. Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των *Ηθικών Νικομαχείων*, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι κείμενος *ὀρθῶς* και έχει επιτυχία, και για νόμο *ἀπεσχεδιασμένον* (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

«καί διά τῶν αὐτῶν καί γίνεται πᾶσα ἀρετή καί φθείρεται»:

Ο Αριστοτέλης προσθέτει νέο επιχείρημα, με το οποίο δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Η δημιουργία και ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. Ο Αριστοτέλης εννοεί μάλλον μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της.

Τα ρήματα: «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης: «γένεσις – φθορά». Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά. Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται. Οι έννοιες: γίνεται – φθείρεται αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (αποδίδεται έργο στον Αριστοτέλη με τίτλο *Περί Γενέσεως καί Φθοράς*).

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται»:

Από τα παραδείγματα για τους δικαίους – αδίκους, ανδρείους – δειλούς, σώφρονες – ακόλαστους, πράους – οργίλους διαπιστώνεται ότι γίνεται κανείς ανδρείος κάνοντας κατ' επανάληψη ανδρείες πράξεις και γενικότερα γίνεται κανείς φορέας μιας αρετής κάνοντας τις πράξεις που θα κάνει, όταν θα είναι πια φορέας αυτής της αρετής. Βέβαια, όπως ήδη έχει αναφέρει ο φιλόσοφος, προκειμένου να αποκτήσει κανείς μια αρετή, δεν είναι αρκετό να κάνει απλώς ξανά και ξανά τέτοιου είδους πράξεις,

πράξεις δηλαδή που προσιδιάζουν στη συγκεκριμένη αρετή (δεν θα γίνει π.χ. κανείς ανδρείος συμμετέχοντας απλώς σε κάθε επικίνδυνη κατάσταση, ούτε δίκαιος πράττοντας απλώς πλήθος δικαιπραξιών). Οφείλει επιπλέον να φροντίζει να δίνει και κάποια ποιότητα στις ενέργειές του αυτές: οι ενέργειες που θα γεννήσουν την αρετή πρέπει να είναι ίδιες με τις ενέργειες που το άτομο θα κάνει, όταν θα είναι πια κάτοχος της αρετής: απλώς τότε οι ενέργειές του αυτές θα είναι πολύ πιο εύκολες και ποιοτικά πολύ ανώτερες. Εύλογα λοιπόν καταλήγει ο Αριστοτέλης στην αποδεικτέα θέση ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, είτε αυτά είναι καλά είτε κακά, διαμορφώνονται μέσα από τη συστηματική επανάληψη ομοίων ενεργειών. Γι' αυτό και πρέπει οι ενέργειές μας να έχουν συγκεκριμένη ποιότητα.

Όμως, όπως διαβάζουμε αλλού στα *Ηθικά Νικομάχεια*, συμβαίνει και το αντίστροφο: οι έξεις γίνονται η πηγή των αντίστοιχων ενεργειών, και έτσι δημιουργείται ένας κύκλος. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την ανδρεία: συνηθίζοντας να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, μπορούμε να αντιμετωπίζουμε ακόμη καλύτερα αυτά που προκαλούν φόβο.

Στην ενότητα αυτή εμφανίζεται μια νέα έννοια, η «έξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «έχω» και συγκεκριμένα από το σεχ- < heχ- < έχ + την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Αριστοτέλη η λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση και την επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Οι «έξεις» είναι ένα από τα γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ. Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη (π.χ. επιθυμία, οργή, φόβος, χαρά, φιλία, μίσος) είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι

δυνατότητες συμμετοχής στα πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κανείς καλός ή κακός, αλλά πρέπει να γίνουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την *έξις*. Ακριβώς ότι η *έξις* απορρέει από εθισμό και δεν είναι κάτι έμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος *γίνονται*, το οποίο δείχνει ότι η *έξις* προκύπτει μέσα από μία διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσής της και κατάκτησής της από τον άνθρωπο. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

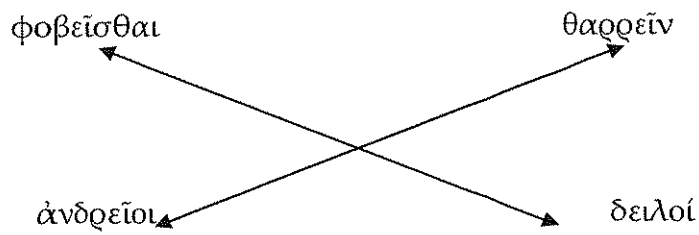
B2. Ο Αριστοτέλης με το *οὕτω* συμπεραίνει, με το *δή* συγκεκριαίωνει και με το *καί* προσθέτει στα προηγούμενα. Στο αμέσως προηγούμενο απόσπασμα ο Αριστοτέλης τόνισε ότι προκειμένου να αποκτήσει κανείς μια αρετή, δεν είναι αρκετό να κάνει απλώς ξανά και ξανά τέτοιου είδους πράξεις, πράξεις δηλαδή που προσιδιάζουν στη συγκεκριμένη αρετή. Πρέπει επιπλέον να φροντίζει να δίνει και κάποια ποιότητα στις ενέργειές του αυτές. Έτσι, ο Αριστοτέλης αναφέρεται σε περιπτώσεις της καθημερινής ζωής παραθέτοντας επιχειρήματα για τη σχέση ηθικής αρετής και ηθικής πράξης: ο δίκαιος ή άδικος τρόπος συναλλαγής καθιστά τους ανθρώπους αντίστοιχα δίκαιους ή άδικους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αρετή του Αριστοτέλη προσδιορίζεται σε σχέση με τους άλλους, έχει δηλαδή κοινωνικό χαρακτήρα.

Η συλλογιστική του Αριστοτέλη στρέφεται μετά την καθημερινή ζωή στο χώρο των συναισθημάτων, από την επανάληψη των οποίων οριστικοποιούνται τα σταθερά ψυχικά χαρακτηριστικά. Τα συναισθήματα του φόβου ή του θάρρους, επαναλαμβανόμενα, καθιστούν τους ανθρώπους *άνδρειους* ή *δειλούς*, όπως οι *έπιθυμίες* και οι *ὀργές* τους

καθιστούν σάφρονες και πράους ή ακόλαστους και όργίλους αντίστοιχα. Η υπερβολή ή η έλλειψη πρέπει να αποφεύγονται· οι ανδρείοι δεν έχουν σχέση ούτε με τη δειλία ούτε με τη θρασύτητα. Οι σάφρονες δεν είναι αναίσθητοι απέναντι στην ηδονή ούτε όμως υποδουλώνονται σε αυτήν όπως οι ακόλαστοι. Οι πράοι δεν είναι εντελώς παθητικοί τύποι, ούτε οργίλοι και επιθετικοί. Η αρετή βρίσκεται στο μέσον. Όποιος διαλέξει έναν τρόπο συμπεριφοράς τον διατηρεί για πάντα γιατί έχει εμπεδώσει από τη συνεχή επανάληψη των ίδιων αντιδράσεων και στάσεων.

Αυτή η διάκριση της στάσης σε δύο τρόπους εκφράζεται στο κείμενο χαρακτηριστικά με τα πολλά αντιθετικά ζεύγη, το ζεύγος μέν - δέ που το βρίσκουμε στο κείμενο τέσσερις φορές και τα δύο σὺν τῷ που αναφέρονται το πρώτο στο σάφρονες - πράοι και το δεύτερο στο ακόλαστοι - όργίλοι. Με το προθετικό σύνολο ἐν αὐτοῖς είναι φανερό ότι η αντωνυμία ουδετέρου γένους δεν μπορεί να έχει σχέση με τα πρόσωπα (σάφρονες - πράοι, ακόλαστοι - όργίλοι, δίκαιοι - άδικοι, ανδρείοι - δειλοί) αλλά με τα πράγματα μέσα στα οποία αναστρέφόμενα τα πρόσωπα αποκτούν τις ιδιότητες που δηλώνονται από τα συγκεκριμένα επίθετα (τά ἐν τοῖς συναλλάγμασι, τά ἐν τοῖς δεινοῖς, τὰ περί τὰς ἐπιθυμίας, τὰ περί τὰς όργας). Αξιοπρόσεκτη είναι και η αναλογική μέθοδος (όμοίως δέ) με την οποία ο Αριστοτέλης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όχι μόνο οι αρετές αλλά γενικά όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς. Προσέχουμε ότι οι χαρακτηρισμοί σάφρονες και ακόλαστοι συσχετίζονται με τη λέξη τὰς ἐπιθυμίας και οι πράοι και όργίλοι με τη λέξη τὰς όργας.

Προσέχουμε επίσης το χιαστό σχήμα :

Το ρήμα γίνονται μας οδηγεί στη θέση ότι τα μόνιμα αυτά χαρακτηριστικά (που θα τα ονομάσει ἔξεις στη συνέχεια) δεν είναι εκ φύσεως, αλλά αποτελέσματα κάποιων ενεργειών. Η μετοχή πράττοντες, επαναλαμβανόμενη δυο φορές, καθώς και η μετοχή ἔθιζόμενοι εκφράζουν ενέργεια, ενώ ο Ενεστώτας δηλώνει τη συνεχή επανάληψη ενέργειας που βρίσκεται σε εξέλιξη. Επομένως, και οι τρεις αυτοί οηματικοί τύποι δηλώνουν και τον βαθμιαίο τρόπο απόκτησης της αρετής.

B3. Βλ. Εισαγωγή σχολικού εγχειριδίου: «Φιλοσοφικός Λόγος»: σελ. 128: «Ένας τέτοιος λόγιος ... η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα»).

B4. γηγενής: γινόμενον, γίνεται, γίνονται, ἐγίνοντο

ἐσθλός: ἐστίν, ἔσονται

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δεινοῖς, δειλοί

στρεβλός: ἀναστρέφεισθαι

Γ1. Μου φαίνεται, είπα εγώ, πως δίνεις ικανοποιητική απόδειξη ότι η τέχνη των λογοποιών δεν είναι εκείνη που, αν κάποιος αποκτούσε, θα μπορούσε να γίνει ευτυχισμένος. Και όμως, εγώ νόμιζα ότι εδώ κάπου θα φανεί η επιστήμη, την οποία εδώ και πολλή ώρα ζητούμε. Γιατί και / και πράγματι οι ίδιοι οι άνθρωποι που γράφουν τους λόγους, μου δίνουν, Κλεινία, την εντύπωση, όταν τους συναναστρέφομαι, πως είναι σοφότατοι

και η ίδια η τέχνη τους (μου φαίνεται) κάπως θειική και υψηλή. Και πράγματι αυτό δεν είναι καθόλου παράδοξο γιατί αποτελεί μέρος της τέχνης των μάγων, λίγο κατώτερη από εκείνη. Γιατί η τέχνη των μάγων, είναι να μαγεύουν τα φίδια, τα σφαλάγγια (τις αράχνες), τους σκορπιούς και τα άλλα ζώα (δηλητηριώδη) καθώς και αρρώστιες, ενώ αυτή (η τέχνη των λογογράφων) συμβαίνει να / είναι να γοητεύουν και να ηρεμούν (να πείθουν) τους δικαστές, τα μέλη της εκκλησίας του δήμου και τα άλλα πλήθη.

Γ2.

φάτε

έκτώ

τινῶν

εὐδαιμον

ώθη

πεφάνθω

παλαιότερον

κήλησι

τύχοιεν

έσομέναις

Γ3. α.

μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου που εξαρτάται από το ρήμα «δοκείς»

ευδαιμών: κατηγορούμενο στο υποκείμενο «τις» μέσω του συνδετικού ρήματος «είη»

ήν: αντικείμενο στο ρήμα «ζητούμεν»

εκείνης: γενική συγκριτική ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός στο «ύποδεεστέρα» (β' όρος σύγκρισης)

οὔσα: κατηγορηματική μετοχή που εξαρτάται από το ρήμα «τυγχάνει» και αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος «ή δὲ» (τέχνη)

Γ3. β.

κτησάμενος: επιρρηματική υποθετική μετοχή που λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της προϋπόθεσης στην περίφραση «εὐδαίμων ἂν εἴη» (λανθάνων υποθετικός λόγος).

Αναλύεται σε δευτερεύουσα επιρρηματική υποθετική πρόταση:

εἰ (τις) κτήσαιο. Εκφέρεται με **ευκτική** («κτήσαιο») η οποία σε συνδυασμό με την απόδοση «ἂν εἴη» (δυνητική ευκτική) σχηματίζει έναν απλό υποθετικό λόγο που δηλώνει **την απλή σκέψη του λέγοντος.**

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α' :Σχόλια που «αλιεύσαμε» από το διαδίκτυο

Η άποψη της Πανελληνίας Ένωσης Φιλολόγων:

«Το διδαγμένο κείμενο από τα Ηθικά Νικομάχεια και οι ασκήσεις που το συνοδεύουν (λεξιλογικές και ερμηνευτικές) δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία.

Επισημαίνουμε όμως ότι ζητείται να ετυμολογηθεί η αμφισβητούμενης και κατ' άλλους άγνωστης ετυμολογίας λέξη έσθλός.

Ωραίο και ποιητικής λειτουργίας το αδίδακτο κείμενο από τον Ευθύδημο του Πλάτωνα. Θεωρούμε όμως ότι θα έπρεπε να δοθεί στους μαθητές η σημασία των λέξεων έχις (=η έχιδνα, οχιά) και φαλάγγιον (=δηλητηριώδης αράχνη, το σφαλάγγι), λόγω της εξαιρετικής σπανιότητάς τους στα κείμενα της αττικής διαλέκτου.

Η ΠΕΦ επισημαίνει την εξάντληση των προς εξέταση κειμένων στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών και την εξ αντικειμένου εξαίρεση μεγάλου μέρους της διδακτέας από την εξεταστέα ύλη, πρόβλημα που καθιστά αναγκαία την ανανέωση και τον εμπλουτισμό της με δοκιμασμένα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, όπως ο Θουκυδίδου Περικλέους Επιτάφιος και ο Σοφοκλέους Οιδίπους τύραννος.»

Τοποθετήσεις συναδέλφων: Λόγος και αντίλογος

1.«Ο συνδυασμός κειμένων των δύο μεγάλων φιλοσόφων της αρχαιότητας Αριστοτέλους Ηθικά Νικομάχεια και Πλάτωνος Ευθύδημος επιλέχθηκε για την εξέταση στα Αρχαία Ελληνικά προσανατολισμού. Το διαγώνισμα απαιτούσε από τους μαθητές ιδιαίτερη προσοχή στις απαντήσεις τόσο του διδαγμένου όσο και του αδίδακτου κειμένου.

Ειδικότερα οι ερμηνευτικές ασκήσεις Β1 και Β2 του διδαγμένου απαιτούσαν συνετή διαχείριση του χρόνου λόγω της μεγάλης έκτασης των απαντήσεων. Η δυσκολία τους έγκειται στο μέγεθος και όχι στην κατανόηση.

Το αδίδακτο κείμενο περιείχε ειδικό λεξιλόγιο, το οποίο πιθανόν να προκαλούσε δυσκολίες στην κατανόηση του νοήματος και απόδοση της μετάφρασης.

Οι γραμματικές και συντακτικές ασκήσεις κινήθηκαν στο πλαίσιο των απαραίτητων γνώσεων ενός υποψηφίου».

(Ομοσπονδία Εκπαιδευτικών Φροντιστών Ελλάδος)

2. «Τα θέματα κρίνονται κατανοητά και χωρίς ιδιαίτερες εκπλήξεις. Το 2016 είναι επετειακό έτος του Αριστοτέλη, οπότε και το διδαγμένο κείμενο στα Αρχαία ήταν απόσπασμα από τα Ηθικά Νικομάχεια, κάτι που επισημαίναμε στους υποψηφίους καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς. Είχαμε μελετήσει αρκετά τη θεματική αυτή ενότητα. Την ίδια στιγμή, το αδίδακτο κείμενο και τα αντίστοιχα ζητούμενά του, κρίνονται ως τα ευκολότερα των τελευταίων ετών»

(Άννα Γιαννακοπούλου και Χρήστος Κουτσόπουλος).

3. «Τα θέματα είναι πολύ πιο εύκολα και πιο λογικά. Ήταν, δηλαδή, θέματα ώστε να ξεχωρίσουν οι πολύ καλοί από τους άριστους. Η παγίδα είναι στους πολύ καλούς, που μπορούν να γράψουν και 17, και 18 ή 19.

Τα θέματα ήταν καλύτερα από τα περσινά, τα οποία κυριολεκτικά "τσάκισαν" τους μαθητές. Συνήθως, πάνω από 18 έγραφε το 1,5-5,5%. Πέρυσι μόλις το 0,98%.»

(Στράτος Στρατηγάκης, εκπαιδευτικός αναλυτής)

4. «Με αφορμή απαντήσεις φροντιστηρίων που χαρακτηρίζουν τη μετοχή "κτησάμενος" ως υποθετική, που με απόδοση το ρήμα "είη άν" σχηματίζει τον υποθετικό λόγο της απλής σκέψης, νομίζουμε ότι το δίκαιο για τους μαθητές θα ήταν να ληφθεί υπόψη ο κανόνας που υποστηρίζουν πολλές θεματογραφίες και συντακτικά (π.χ. Συστηματική Θεματογραφία της Αρχαίας Ελληνικής Πεζογραφίας του Μιχάλη Σαρρή, εκδ. ΠΑΤΑΚΗ σελ. 84, Αρχαία Ελληνική Θεματογραφία του Αντώνη Σαχπεκίδη, εκδ. ΕΛΛΗΝΟΕΚΔΟΤΙΚΗ, σελ. 325, Ασκήσεις Συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής του Δημ. Πασχαλίδη, εκδ. ΖΗΤΗ, σελ. 167 κ.ε., Συντακτικό Στέφανου Καραγιάννη, ΤΟΜΟΣ Α' σελ. 79-80, κ.ά.). Συγκεκριμένα, ο κανόνας ορίζει ότι μία μετοχή αορίστου που σε σχέση με τον προσδιοριζόμενο ρηματικό τύπο δηλώνει το προτερόχρονο στο μέλλον (όπως στην προκειμένη) είναι χρονικο-υποθετική και δηλώνει το προσδοκώμενο και αναλύεται: ἐπειδάν + υποτακτική αορίστου. Προς επίρρωση αυτού παρατίθεται απόσπασμα από το πόνημα του Πανεπιστημιακού κ Βασ. Μανδηλαρά "Η Δομή της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας", σελ. 231, εκδ. 1981: «Οι υποθετικοί λόγοι του πιθανού (ή της απλής σκέψης) ανάγουν τις υποθέσεις του μέλλοντος στο παρελθόν. Έτσι, χάνεται το ζωηρό ή πραγματικό τού λόγου, που γίνεται τότε πιθανό ή ενδεχόμενο».

Στη συγκεκριμένη πρόταση που κλήθηκαν να εργαστούν οι μαθητές, ο συγγραφέας θέλει να δώσει έμφαση σε κάτι που ισχύει στο παρόν-μέλλον και όχι στο παρελθόν, άρα η σωστή ανάλυση της μετοχής

είναι: ἐπειδὴν κτήσηται, που με απόδοση τη δυνητική ευκτική, σχηματίζει το είδος του προσδοκώμενου.

Θα ήταν, λοιπόν, και άδικο και αντίθετο στους κανόνες του Συντακτικού να μη θεωρηθεί ως σωστή η παραπάνω απάντηση.

Ευελπιστούμε ότι η αρμόδια επιτροπή θα πράξει τα δέοντα.»

(Σύνδεσμος Φιλολόγων Κεφαλονιάς-Ιθάκης)

5. «Από φροντιστές τα θέματα στα Αρχαία χαρακτηρίζονται βατά και χωρίς εκπλήξεις. Συγκεκριμένα, στο διδαγμένο κείμενο, τα ζητούμενα είναι από την τρίτη και τέταρτη ενότητα των «Ηθικών Νικομαχείων». Και οι ερμηνευτικές και οι λεξιλογικές ασκήσεις είναι βατές. Η ερώτηση εισαγωγής φέτος είναι ανάπτυξης.

Το αδίδακτο κείμενο είναι απόσπασμα από τον «Ευθύδημο» του Πλάτωνα.

Τα γραμματικά ζητούμενα καλύπτουν μεγάλη έκταση της γραμματικής, χωρίς κάποια παγίδα. Οι όροι που ζητούνται για συντακτική αναγνώριση είναι εύκολοι. Προσοχή χρειάζεται η ανάλυση της υποθετικής μετοχής που ζητείται.»

(πηγή: in.gr)

6. «Σύμφωνα με φιλόλογους στους οποίους απευθυνθήκαμε στα Αρχαία Ελληνικά της Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών τα θέματα ήταν αναμενόμενα αλλά απαιτητικά.

Στο Διδαγμένο κείμενο δόθηκαν δύο αποσπάσματα από τα Ηθικά Νικομάχεια (Β 1, 5-8) του Αριστοτέλη τα οποία είχαν ζητηθεί μόνο στις επαναληπτικές εξετάσεις και επομένως ήταν μέσα στις προβλέψεις των υποψηφίων.

Στο Αδίδακτο κείμενο δόθηκε ένα απόσπασμα από τον Ευθύδημο (289d8 – 290a4) του Πλάτωνα.

Τα θέματα ήταν απαιτητικά από πλευράς μετάφρασης αλλά οι ερωτήσεις του Συντακτικού και της Γραμματικής ήταν διατυπωμένες με σαφήνεια και απόλυτα μέσα στις δυνατότητες των παιδιών.»

(πηγή: star.gr)

ΜΕΡΟΣ Β' : Η δική μας τοποθέτηση

ΘΕΜΑ Α1: Αναμενόμενος τύπος άσκησης που δεν δυσκόλεψε τους υποψηφίους.

ΘΕΜΑ Β1: Η συγκεκριμένη ερμηνευτική άσκηση απαιτούσε καλή γνώση των σχολίων του σχολικού βιβλίου και σωστή διαχείριση του χρόνου λόγω της σχετικά μεγάλης έκτασης της απάντησής της.

ΘΕΜΑ Β2: Η συγκεκριμένη ερμηνευτική άσκηση δυσκόλεψε τους υποψηφίους περισσότερο από τη Β1 κυρίως λόγω της διατύπωσής της, η οποία για τους περισσότερους υποψηφίους δεν ήταν σαφής ως προς το ζητούμενο.

ΘΕΜΑ Β3: Αναμενόμενη ερώτηση εισαγωγής , η οποία πάντως είχε εξεταστεί και στις Πανελλήνιες εξετάσεις του 2009.

ΘΕΜΑ Β4: Η συγκεκριμένη λεξιλογική άσκηση δυσκόλεψε αρκετά τους υποψηφίους και κυρίως η ετυμολογία των λέξεων έσθλος,μισαλλοδοξία και δέος.Αξίζει να τονιστεί ότι ζητήθηκε να ετυμολογηθεί η αμφισβητούμενης και κατ' άλλους άγνωστης ετυμολογίας λέξη έσθλος, ενώ η Επιτροπή Εξετάσεων ζήτησε να συνδεθούν ετυμολογικά με όρους του κειμένου πέντε λέξεις σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια που ζητούνταν να ετυμολογηθούν δέκα λέξεις.

ΘΕΜΑ Γ1: Το αδίδακτο κείμενο δεν παρουσίαζε μεταφραστικά ιδιαίτερες δυσκολίες εκτός από δύο σπάνιες λέξεις στην αττική πεζογραφία,οι οποίες δυσκόλεψαν τους υποψηφίους και θα έπρεπε να είχαν δοθεί από την Επιτροπή των Εξετάσεων (έχις=έχιδνα,οχιά και φαλάγγιον=δηλητηριώδης αράχνη).

ΘΕΜΑ Γ2: Η γραμματική άσκηση κινήθηκε στα συνηθισμένα μέτρα επίπεδα χωρίς να θεωρείται υπέρμετρα δύσκολη,ούτε βέβαια και υπερβολικά εύκολη.

ΘΕΜΑ Γ3α: Οι λέξεις που ζητήθηκαν για συντακτική αναγνώριση δεν δυσκόλεψαν τους υποψηφίους,αφού απαιτούσαν μόνο βασικές γνώσεις συντακτικού.

ΘΕΜΑ Γ3β: Ο συγκεκριμένος τύπος άσκησης δεν εξετάζεται συχνά στις εξετάσεις και απαιτεί γνώση ανώτερου συντακτικού,γι' αυτό και

δυσκόλεψε αρκετά τους υποψηφίους.Εκτός από το χαρακτηρισμό της μετοχής ως υποθετικής, σωστή μπορεί να θεωρηθεί και η άποψη περί χρονικής-υποθετικής μετοχής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επιγραμματικά, τα θέματα των Αρχαίων Ελληνικών που τέθηκαν στις φετινές Πανελλήνιες Εξετάσεις κινούνται στα πλαίσια που μπορεί να αντιμετωπίσει η πλειοψηφία των υποψηφίων και συνολικά δεν κρίνονται ιδιαίτερα δύσκολα,όμως παρουσιάζουν επιμέρους δυσκολίες που θα βοηθήσουν να διαφοροποιηθεί ο μέτριος από τον άριστο μαθητή . Συγκρίνοντάς τα με τα αντίστοιχα περσινά χαρακτηρίζονται πιο εύκολα. Αξίζει επίσης να τονιστεί η τάση της Επιτροπής των Εξετάσεων τα δύο τελευταία χρόνια να θέτει και τύπους ασκήσεων που δεν εξετάζονται συχνά (π.χ.πέρυσι τέθηκε άσκηση εισαγωγής με τη μορφή του Σωστού-Λάθους και όχι ανάπτυξης ,ενώ φέτος ζητήθηκε ανάλυση μετοχής).

Θα χαρούμε να δούμε και τα δικά σας σχόλια στο email:

info@alimpinisis.gr

Η ομάδα φιλολόγων του Φροντιστηρίου μας